

सुधारित जातीची वैशिष्ट्ये :

फुले विक्रम : या नव्याने प्रसारित जातीचा वाढीचा कल उंच असल्यामुळे यांत्रिक पद्धतीने (कंबाईन हार्वेस्टर) काढणी करण्यास उपयुक्त वाण, मर रोग प्रतिकारक, जिरायत, बागायत तसेच उशिरा पेरणीस योग्य वाण. ही जात १०५ ते ११० दिवसात तयार होते. जिरायती उत्पादन १६ ते १८ किंवा, बागायती उत्पादन ३५ ते ४० किंवा, उशिरा पेरणीमध्ये सरासरी २० ते २२ किंवा. उत्पादन मिळते.

विजय : मर रोगाला प्रतिकारक्षम, पाण्याचा ताण सहन करण्याची क्षमता इतर वाणांपेक्षा अधिक, बुटकी व पसरट जात असून दाणे आकाराने मध्यम आहेत. ही जात जिरायतीमध्ये ९० दिवसात, बागायतीमध्ये ११० दिवसात तयार होते. जिरायती उत्पन्न १४ ते १५ किंवा, बागायतीमध्ये ३५ ते ४० किंवा. आणि उशीरा पेरल्यास १६ ते १८ किंवा. प्रति हेक्टर पर्यंत उत्पादन मिळते. इतर जातींपेक्षा या जातीची पक्वता जिरायतीमध्ये लवकर येते.

दिविजय : मर रोगास प्रतिकारक्षम, निमपसरी जात, घाटे आकाराने मोठे व गर्द हिरवे, ११० ते ११५ दिवसात तयार होते. जिरायतीमध्ये १४ ते १५ किंवा, बागायतीत ३५ ते ४० किंवा. प्रति हेक्टर उत्पादन मिळते.

विशाल : आकर्षक पिवळे टपोरे दाणे, मर रोगास प्रतिकारक्षम असून प्रथिनांचे प्रमाण अधिक आहे. निमपसरट जात, घाटे आकाराने मोठे, ११० ते ११५ दिवसात तयार होते. जिरायती मध्ये १४ ते १५ किंवा, बागायतीमध्ये ३० ते ३५ किंवा. प्रति हेक्टर उत्पादन मिळते.

विराट : ही जात अधिक टपोऱ्या दाण्याची आहे. ११० ते ११५ दिवसात तयार होते. मर रोगास प्रतिकारक्षम, जिरायतीमध्ये १० ते १२ किंवा. तर बागायती मध्ये ३० ते ३२ किंवा. प्रति हेक्टर उत्पादन मिळते.

कृपा : टपोऱ्या दाण्याची जात असून दाण्यांचा रंग पांढरा असल्यामुळे चांगला बाजारभाव मिळतो. मर रोगास प्रतिकारक्षम आहे. १०५ ते ११० दिवसात तयार होते. प्रति हेक्टर उत्पादन १६ ते १८ किंवा. मिळते.

हरभरा लागवड तंत्रज्ञान

* संपादक *

डॉ. किरण कोकाटे

संचालक विस्तार शिक्षण
महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी

* प्रकाशक *

प्रा. मोहन शिर्के

कार्यक्रम समन्वयक
कृषि विज्ञान केंद्र, बोरागांव

* लेखक व संकलक *

डॉ. महेश बाबर

विषय विशेषज्ञ (कृषि विस्तार)

श्री. संग्राम पाटील

कार्यक्रम सहाय्यक

प्रा. सागर सकटे

विषय विशेषज्ञ (पशुसंवर्धन)

प्रा. भूषण यादगीरवार

विषय विशेषज्ञ (उद्यानविद्या)

* संपर्क *

कृषि विज्ञान केंद्र

बोरागांव, ता. जि. सातारा

02162-265228

Email - kvkborgaon_satara@yahoo.com

Website : kvkbsatara.org

हरभरा लागवड तंत्रज्ञान

कृषि विज्ञान केंद्र
बोरागांव, ता. जि. सातारा

हरभरा लागवड तंत्रज्ञान

हरभरा हे एक डाळवर्गीय पीक असल्यामुळे त्याच्या मुळावरील गाठी हवेतील नत्र शोषण करून हे नत्र पिकांना वाढीच्या अवस्थेत पुरवतात. यामुळे जमिनीची सुपिकता टिकवून ठेवण्यास मदत होते. किंबहुना जमिनीची सुपिकता टिकवण्यासाठी पीक पद्धतीमध्ये हरभरा पिकाचा समावेश करणे जरूरीचे आहे. यामध्ये प्रथिने, अमिनो ॲसिड भरपूर प्रमाणात असल्याने हरभरा डाळ पौष्टिक समजली जाते. यापिकाचा लागवड खर्च अत्यंत कमी, उत्पादन चांगले व बाजारभाव चांगला मिळत असल्याने एक फायदेशीर पीक पर्याय म्हणून समोर आले आहे.

हरभरा हे महाराष्ट्रातील प्रमुख कडधान्य पीक असले तरी याची उत्पादकता मात्र बऱ्याच ठिकाणी कमी आहे. याची कारणे -

१. अधिक उत्पादन देणाऱ्या वाणाच्या बियाण्याची कमतरता.
२. कोरडवाहू क्षेत्रावर केली जाणारी लागवड व निष्काळजीपणा.
३. हलक्या जमिनीचा लागवडीसाठी वापर.
४. घाटे भरण्याच्या व पक्वतेच्या अवस्थेत पाण्याचा ताण.
५. रोग व कीड नियंत्रणाबाबतीत योग्य काळजी न घेणे.

हवामान : या पिकास थंड व कोरडे हवामान, स्वच्छ सूर्यप्रकाश आणि पुरेसा ओलावा आवश्यक असतो. उगवणीसाठी २०° ते ३०° से. तापमान आवश्यक असते. पीक २० दिवसांचे झाल्यावर किमान तापमान १०° ते १५° से. आणि कमाल तापमान २५° ते ३०° से. असल्यास पिकाची वाढचांगली होते. पिकाची फुलणार अवस्था ही थंडीच्या काळात येणे आवश्यक असते. घाटे भरत असताना जास्त तापमान असल्यास त्याचा अनिष्ट परिणाम होतो.

जमीन : मध्यम ते भारी, पाण्याचा उत्तम निचरा होणारी कसदार, भुसभुशीत जमीन आवश्यक असते. हलकी, चोपण

किंवा पाणथळ क्षारयुक्त जमिनीत लागवड करू नये.

पूर्वमशागत : खरिप पिक गेल्यानंतर खोलनांगरट करून हेक्टरी पाच टन शेणखत किंवा कंपोस्ट जमिनीत मिसळावे. कुळवाच्या पाळ्या दिल्यानंतर काडीकचरा वेचून जमीन स्वच्छ करावी.

पेरणीची वेळ : जिरायत पेरणी ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात किंवा जमिनीतील ओल उडून जाण्यापूर्वी करावी. बागायती पेरणी २० ऑक्टोबर ते १५ नोव्हेंबर दरम्यान करावी. काबुली चण्याची पेरणी सिंचनाची सोय असल्यासच करावी. डिसेंबर नंतर पेरणी केल्यास उत्पादनामध्ये मोठी घट येते.

बियाण्याचे प्रमाण : विजय या मध्यम दाण्याच्या वाणाकरिता ६५ ते ७० किलो, विश्वास, विशाल, दिवीजय आणि विराट या टपोऱ्या दाण्यांच्या वाणांकरिता १०० किलो प्रतिहेक्टर तसेच कृपा या काबुली वाणाकरिता १२५ ते १३० किलो प्रति हेक्टर या प्रमाणात बियाणे पेरणीसाठी वापरावे.

पेरणी अंतर : हेक्टरी रोपांची अपेक्षित संख्या (३,३३,३३३) मिळण्यासाठी २ ओळीतील अंतर ३० सेंमी व २ रोपातील अंतर १० सेंमी असावे. काबुली वाणाकरिता ४५X१० सेंमी अंतरावर पेरणी करावी. सरीवरंब्यावरही हरभरा चांगला येतो. यासाठी वरंब्याच्या दोन्ही बाजूला १० सेंमी अंतरावर १ ते २ बिया पेरण्यात. काबुली वाणासाठी जमीन ओली करून वापसा आल्यावर पेरणी केली असता उगवण चांगली होते.

बीजप्रक्रिया : प्रति किलो बियाण्यास ५ ग्रॅम ट्रायकोडर्मा किंवा २ ग्रॅम थायरम व २ ग्रॅम कार्बेनडॅझम एकत्र करून चोळावे नंतर २५० ग्रॅम रायझोबियम (हरभरा गट) जिवाणु संवर्धन गुळाच्या थंड द्रावणात मिसळून प्रति १० किलो बियाण्यास चोळावे. बियाणे सावलीमध्ये सुकविल्यानंतर पेरणी करावी.

खतांची मात्रा :

सुधारित जाती खत आणि पाण्याला चांगला प्रतिसाद देतात त्यासाठी खतांची मात्रा माती परिक्षणानुसार द्यावी.

पेरणी करताना २५ कि.ग्रॅ. नत्र, ५० कि.ग्रॅ. स्फुरद आणि ३० कि.ग्रॅ. पालाश प्रति हेक्टरी म्हणजेच १२५ कि.ग्रॅ. डीएपी, ५० कि.ग्रॅ. एमओपी अथवा ५० कि.ग्रॅ. युरिया, ३०० कि.ग्रॅ. एसएसपी व ५० कि.ग्रॅ. एमओपी प्रति हेक्टरी द्यावी.

जिरायती हरभऱ्यासाठी हेक्टरी १२.५ कि.ग्रॅ. नत्र व २५ कि.ग्रॅ. स्फुरद (२७ कि.ग्रॅ. युरिया व १५६ कि.ग्रॅ. सिंगल सुपर फॉस्फेट) द्यावे.

पीक फुलोऱ्यात असताना २ टक्के युरियाची पहिली फवारणी आणि त्यानंतर १५ दिवसांनी परत दुसरी फवारणी करावी. यामुळे पिक उत्पादनात वाढ होते.

आंतरमशागत : पीक २० ते २५ दिवसांचे असताना पहिली कोळपणी आणि ३० ते ३५ दिवसांचे असताना दुसरी कोळपणी करावी. यामुळे ओल टिकून राहून तणांचा नायनाट करता येतो.

पाणी व्यवस्थापन : जिरायत क्षेत्रात ओलावा खुपच कमी असले आणि एखादे पाणी देणे शक्य असेल तर हरभरा पिकाला फुले येऊ लागताच पाणी द्यावे.

बागायत हरभरा शेताची रानबांधणी करताना दोन सऱ्यातील अंतर कमीत कमी ठेवण्याचा प्रयत्न करावा. तसेच लांबी उतारानुसार ठेवावी. मध्यम जमीनीत २० ते २५ दिवसांनी पहिले पाणी, ४५ ते ५० दिवसांनी दुसरे आणि ६५ ते ७० दिवसांनी तिसरे पाणी द्यावे.

स्थानिक परिस्थितीनुसार व जमिनीच्या खोलीनुसार पाण्याच्या दोन पाळ्यांमध्ये अंतर ठेवावे. जमिनीस फार मोठ्या भेगा पडू देऊ नयेत. पिकास एक पाणी दिल्यास ३० टक्के, २ पाणी दिल्यास ६० टक्के आणि ३ पाणी दिल्यास उत्पादनात दुप्पटीने वाढ होऊ शकते.